

Echte und vermeintliche Paulus-Zitate bei den Apostolischen Vätern und Apologeten (ohne Diognetbrief)

A1: Wörtliches Zitat (bzw. Erwähnung der Briefe) mit gleichzeitigem Hinweis auf Paulus

A2: Namentliche Erwähnung des Paulus ohne Zitat

B: Sicher paulinischer Herkunft (aber ohne Erwähnung des Paulus)

C: Möglicherweise paulinischer Herkunft

D1: Gemeinsames Zitat aus anderer Quelle (z.B. AT), in demselben, von der Quelle abweichenden Wortlaut

D2: Gemeinsames Zitat aus anderer Quelle im gleichen oder ähnlichen Wortlaut wie Quelle

E: Verbreiteter frühchristlicher Topos (evt. auch LXX-Einfluß oder gnostischer Hintergrund)

F: Auffallendes Fehlen eines paulinischen Textes/auffallende Unkenntnis der Person des Paulus

G: Widersprüche zu paulinischen Aussagen/Antipaulinismus

1 Clemensbrief

2 Clemensbrief

Ignatiusbriefe

Polykarpbrief(e)

Hirte des Hermas

Justin (1Apol und Dial)

Aristides von Athen

Athenagoras

Theophil v. Antiochien

1. Clemensbrief

Parallelstelle	Wortlaut Parallelstelle	Stelle	Wortlaut	Art
Apost. Väter bzw. Apo- logeten		bei Paulus rot: fehlt in Marcions Rezension		
ICI 1:1 #1)	Ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ παροικοῦσα Ῥώμην τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ παροικούσῃ Κόρινθον, κλητοῖς ἡγιασμένοις ἐν θελήματι θεοῦ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.	1Kor 1:1-2	Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ θελήματος θεοῦ καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφὸς ² τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἀγίοις, σὺν πᾶσιν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν καὶ ἡμῶν·	E ¹

¹ Vgl. aber auch : MPol Ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ παροικούσῃ ἐν Φιλομηλίῳ καὶ πάσιαις ταῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίαις· **Ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ** s. noch Pol 1:1; HSI 18:2ff - Für **τῇ παροικούσῃ** Κόρινθον s. SirProl 1:34: πρὸς τὸ ἐπὶ πέρας ἀγαγόντα τὸ βιβλίον ἐκδόσθαι – vgl. Peterson, Ges. Aufs. 129ff.–

1Cl 1:1 #2)	χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντοκράτορος θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη.	1Kor 1:3	³ χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.	E ²
1Cl 3:2 #3)	ἐκ τούτου ζῆλος καὶ φθόνος, καὶ ἔρις, καὶ στάσις, διωγμὸς καὶ ἀκαταστασία, πόλεμος καὶ αἰχμαλωσία.	1 Kor 3:3	ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;	E ³
1Cl 3:3 #4)	οὕτως ἐπηγέρθησαν οἱ ἄτιμοι ἐπὶ τοὺς ἐντίμους, οἱ ἄδοξοι ἐπὶ τοὺς ἐνδόξους, οἱ ἄφρονες ἐπὶ τοὺς φρονίμους, οἱ νέοι ἐπὶ τοὺς πρεσβυτέρους.	1 Kor 4:10	ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἐνδοξοί, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι.	C
1Cl 5 :2 #5)	διὰ ζῆλον καὶ φθόνον οἱ μέγιστοι καὶ δικαιοτάτοι στῦλοι ἐδώχθησαν καὶ ἕως θανάτου ἤθλησαν.	Gal 2:9	καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι, Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ	C
1Cl 5:3-5 #6)	λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν τοὺς ἀγαθοὺς ἀποστόλους· ⁴ Πέτρον, ὃς διὰ ζῆλον ἄδικον οὐχ ἓνα οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πλείονας ὑπήνεγκεν πόνοους καὶ οὕτω μαρτυρήσας ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀθειλόμενον τόπον τῆς δόξης. ⁵ διὰ ζῆλον καὶ ἔριν Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον ὑπέδειξεν,			A2
1Cl 6- #7)	⁶ ἐπτάκις δεσμὰ φορέσας, φυγαδευθείς, λιθασθείς, κήρυξ γενόμενος ἔν τε τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ δύσει, τὸ γενναῖον τῆς πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλαβεν, ⁷ δικαιοσύνην διδάξας ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς δύσεως ἔλθων καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων, ἕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἀνελήμφθη, ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.	Phil 1:7, 13f, 17; Kol. 4:18; 2 Tim 2:9; Phlm 1:10, 13 2Kor 11:25	ἔν τε τοῖς δεσμοῖς μου τρὶς ἐρραβδίσθη, ἄπαξ ἔλιθάσθη , τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ	E

² Vgl. 1Petr 1:2: χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη, 2Petr 1:2 χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ καὶ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν; Jud 2 ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθείη. MPol 1. Hier überall das πληθυνθείη des jüdischen Briefformulars – wie in 1Cl und anders als in 1 Kor 1:3.

³ Sir 40:4 ἀπὸ φοροῦντος ὑακίνθινον καὶ στέφανον καὶ ἕως περιβαλλομένου ὠμόλινον θυμὸς καὶ ζῆλος καὶ ταραχὴ καὶ σάλος καὶ φόβος θανάτου καὶ μηνίαμα καὶ ἔρις - vgl. Jak 3:14.16 – Arist, Rhet: 1419b 1.26 (Bekker): ταῦτα δ' ἐστὶν ἔλεος καὶ δεινῶσις καὶ ὀργὴ καὶ μῖσος καὶ φθόνος καὶ ζῆλος καὶ ἔρις.

		Röm 15:24	βυθῶ πεποίηκα· ὡς ἂν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν·	
1CI 12:7 #8)	ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου λύτρωσις ἔσται πᾶσιν τοῖς πιστεύουσιν καὶ ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸν θεόν.	Röm 3:24.25	δικαιούμενοι δωρεὰν τῆ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἰλαστήριον διὰ [τῆς] πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι	E ⁴
1CI 13:1 #9)	Μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχᾶσθω , τοῦ ἐκζητεῖν αὐτὸν καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην· Jer 9:23 ²³ ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος συνίειν καὶ γινώσκειν ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος	1 Kor 1:31 2 Kor 10:17	ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχᾶσθω Marcion: ἐν θεῷ	D1
1CI 24:1ff (42:4) #10)	ἦς τὴν ἀπαρχὴν ἐποίησατο τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας.	1 Kor 15:20 15:23	Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ	E
1CI 24:4 #11)	ὁ σπόρος ὡς καὶ τίνα τρόπον γίνεται;	1 Kor 15:36	οὐ ὁ σπείρεις , οὐ ζοποιοεῖται ἂν μὴ ἀποθάνῃ·	E ⁵
1CI 27:5 #12)	Τίς ἐρεῖ αὐτῷ· Τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ;	Eph 1:19 (6:10)	καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.	E ⁶
1CI 30:3 vgl. L 285 #13)	ἐνδυσώμεθα τὴν ὁμόνοιαν ταπεινοφρονοῦντες, ἐγκρατευόμενοι, ἀπὸ παντὸς ψιθυρισμοῦ καὶ καταλαλιᾶς πόρρω ἑαυτοὺς ποιοῦντες, ἔργοις δικαιοῦμενοι, μὴ λόγοις. vgl. Jak 2 :24 ⁷	Röm 3:28 aber Röm	λογιζόμεθα γὰρ δικαιουοῦσθαι πίστει ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ νόμου δίκαιοι παρὰ [τῷ] θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται.	G

⁴ Heb 9:12 διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος Lk 1:68; 2:38

⁵ Justin 1Apol 1 1:19; Dial 1:13; 2:14f; Ath Res. 1:1, 17

⁶ OdSal 4:4; Amos 2:14; Hab 3:4; Jes 40:26; Dan 4:30; Eph. 1:19; 6:10; 1 Pet. 4:11 H. Lona, 317: “Der Vf. schöpft aus einem breiten Sprachrepertoire, über das er aufgrund seiner LXX-Kenntnisse verfügt.“

⁷ Lindemanns Behauptung, 185, in 1CI 30 liege „derselbe systematische Ansatz vor wie in der paulinischen Paränese“, ist eine Harmonisierung zweier ganz unterschiedlicher theologischer Konzepte.

		2:13		
1CI 30:6 #14)	ἔπαινος ἡμῶν ἔστω ἐν θεῷ καὶ μὴ ἐξ αὐτῶν·	Röm 2,29b	οὐδὲ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ.	E ⁸
1CI 32:2 #15)	ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἱερεῖς καὶ Λευῖται πάντες οἱ λειτουργοῦντες τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ θεοῦ· ἐξ αὐτοῦ ὁ κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σάρκα·	Röm 9,5	οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλίται, ὧν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθήκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα,	E ⁹
1CI 32:4 #16)	διὰ θελήματος αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κληθέντες, οὐ δι' ἑαυτῶν δικαιούμεθα, οὐδὲ διὰ τῆς ἡμετέρας σοφίας ἢ συνέσεως ἢ εὐσεβείας ἢ ἔργων ὧν κατειργασάμεθα ἐν ὁσιότητι καρδίας, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως,	Röm 5:1	Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως	E ¹⁰
1CI 33:1 #17)	Τί οὖν ποιήσωμεν, ἀδελφοί; ἀργήσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθοποιίας καὶ ἐγκαταλίπωμεν τὴν ἀγάπην; μηθαμῶς τοῦτο ἐάσαι ὁ δεσπότης ἐφ' ἡμῖν γε γενηθῆναι	Röm 6,1	Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμένωμεν τῇ ἀμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο.	E
1CI 34:8 #18)	Ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμασεν κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν.	1 Kor 2:9	ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.	E ¹¹ (D1)
Jes 64:3	οὐκ ἠκούσαμεν οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον θεὸν πλην σοῦ			
1CI 35:5 #19)	ἀπορρίψαντες ἀφ' ἑαυτῶν πᾶσαν ἀδικίαν καὶ πονηρίαν, πλεονεξίαν, ἔρεις, κακοηθείας τε καὶ δόλους, ψιθυρισμούς τε καὶ καταλαλιάς, θεοστυγίαν, ὑπερηφανίαν τε καὶ ἀλαζονείαν, κεινοδοξίαν τε καὶ ἀφιλοξενίαν. ⁶ ταῦτα γὰρ οἱ πρᾶσσοντες στυγητοὶ τῷ θεῷ ὑπάρχουσιν· οὐ μόνον δὲ οἱ πρᾶσσοντες	Röm 1,29-32	πεπληρωμένους πάση ἀδικίᾳ πονηρίᾳ πλεονεξίᾳ κακίᾳ, μεστοὺς φθόνου φόνου ἔριδος δόλου κακοηθείας, ψιθυριστάς ³⁰ καταλάλους θεοστυγεῖς ὕβριστάς ὑπερηφάνους ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ³¹ ἀσυνέτους ἀσυνθέτους ἀστόργους ἀνελεήμονας·	C

⁸ Justin Tryph 123:4 ἡ καλὸς ὑμῶν ὁ ἔπαινος τοῦ θεοῦ, καὶ θεοῦ μαρτυρία δούλοις πρέπουσα;

⁹ Vgl. Brn 5:6, 10f; 6:6, 9, 14; 12:9; IEp 1:3; 7:2; ITr 1:1; ISm 1:2; 3:1; Pol 7:1; vgl. Hegesipp bei Euseb KG 3.20.1

¹⁰ Hebr 10:38; 11:4; 2Petr 1:1; Barn 13:7

¹¹ Vgl. 2CI 11:7; 14:5; Hipp Ref V 24.26.27; Ev Thom 177; OrPls 25f (Gewähre, was kein Engel-Auge [gesehen] hat und kein Archonten-Ohr gehört hat); OT 140.1; Mart Pt 10; Mart Pol 2:3; Theop 1 :4

	αὐτά, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκοῦντες αὐτοῖς.			
1 CI 36:2; vgl. 1CI 59 :3 51:1 #20)	διὰ τούτου ἀτενίζομεν εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν, διὰ τούτου ἐνοπτριζόμεθα τὴν ἄμωμον καὶ ὑπερτάτην ὄψιν αὐτοῦ, διὰ τούτου ἠνεώχθησαν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας, διὰ τούτου ἡ ἀσύνητος καὶ ἐσκοτωμένη διάνοια ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ φῶς, διὰ τούτου ἠθέλησεν ὁ δεσπότης τῆς ἀθανάτου γνώσεως ἡμᾶς γεύσασθαι, ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ, τοσοῦτω μείζων ἐστὶν ἀγγέλων, ὅσω διαφορώτερον ὄνομα κεκληρονόμηκεν.	2 Kor 3:18 Eph 1:18 Röm 1,21 Eph 4:18	ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας [ὑμῶν] ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνητος αὐτῶν καρδία. ἐσκοτωμένοι τῇ διανοίᾳ ὄντες,	E ¹²
1CI 37:5- 38,2 #21)	ἡ κεφαλὴ δίχα τῶν ποδῶν οὐδὲν ἐστίν, οὕτως οὐδὲ οἱ πόδες δίχα τῆς κεφαλῆς· τὰ δὲ ἐλάχιστα μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναγκαῖα καὶ εὐχρηστά εἰσιν ὅλῳ τῷ σώματι · ἀλλὰ πάντα συνπνεῖ καὶ ὑποταγῇ μιᾷ χρῆται εἰς τὸ σώζεσθαι ὅλον τὸ σῶμα .	1Kor 12,12-21	νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἐν δὲ σῶμα . ²¹ οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ· χρεῖαν σου οὐκ ἔχω, ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσίν· χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· ²² ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖά ἐστιν	E ¹³
1CI 42:4 vgl. 24:4 #22)	κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσουντες καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν,	1 Kor 16,15; Röm 16,5	ἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανά, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχή τῆς Ἀχαΐας ὅς ἐστιν ἀπαρχή τῆς Ἀσίας εἰς Χριστόν.	E
1CI 46:6f #23)	ἢ οὐχὶ ἓνα θεόν ἔχομεν καὶ ἓνα Χριστόν καὶ ἓν πνεῦμα τῆς χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ' ἡμᾶς; καὶ μία κλήσις ἐν Χριστῷ;	1 Kor 12,4.-6 1 Kor 8,6	Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· ⁵ καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· ⁶ καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεός ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς	E ¹⁴

¹² TheophAuct 1:2 ἐπεὶ δεῖξον βλέποντας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς σου 1:5.7

¹³ HSI 18:3f; Tryph 42:3

¹⁴ Vgl HSI 13:5.7 Jedoch Lindemann, 190: „Die Tatsache, daß unmittelbar im Anschluß 1 Kor ausdrücklich erwähnt wird (47,1), läßt m.E. den Schluß zu, daß die paulinische Redeweise kein Zufall ist.“

		Eph 4,4-6	κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.	
1C1 47:1-3 #24)	Αναλάβετε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου. ² τί πρῶτον ὑμῖν ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου ἔγραψεν; ³ ἐπ' ἀληθείας πνευματικῶς ἐπέστειλεν ὑμῖν περὶ ἑαυτοῦ τε καὶ Κηφᾶ τε καὶ Ἀπολλῶ , διὰ τὸ καὶ τότε προσκλίσεις ὑμᾶς πεποιεῖσθαι.	1 Kor 1:12ff Phi 4:15	λέγω δὲ τοῦτο ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει· ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ. οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππηῖοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου,	A1
1C1 48 :5 #25)	ἦτω τις πιστός , ἦτω δυνατὸς γνώσιν ἐξεπεῖν, ἦτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων , ἦτω ἀγνὸς ἐν ἔργοις.	1 Kor 12,8	ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας , ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἐτέρω πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ ἐνὶ πνεύματι	C
1C1 48 :6 #26)	τοσοῦτῳ γὰρ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσῳ δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι, καὶ ζητεῖν τὸ κοινωφελὲς πᾶσιν, καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ .	1 Kor 10:24 10:33	μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου. καθὼς καὶ ἐγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ σύμφορον ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν.	C
1C1 49:5 #27)	ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ θεῷ, ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν , ἀγάπη πάντα ἀνέχεται , πάντα μακροθυμεῖ · οὐδὲν βάνουσον ἐν ἀγάπῃ, οὐδὲν ὑπερήφανον· ἀγάπη σχίσμα οὐκ ἔχει, ἀγάπη οὐ στασιάζει, ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμοιοῖα· ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ, δίχα ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστον ἐστὶν τῷ θεῷ.	1 Kor 13,4-9 1Ptr 4:8 Spr 10:12	⁴ Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ , χρηστεύεται ἢ ἀγάπη, οὐ ζηλοῖ, [ἢ ἀγάπη] οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, ⁵ οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, ⁶ οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· ⁷ πάντα στέγει , πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει . ⁸ Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε πίπτει· εἴτε δὲ προφητεῖται, καταργηθήσονται· εἴτε γλώσσαι, παύσονται· εἴτε γνώσις, καταργηθήσεται. ⁹ ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν.	C
1C1 50:6 #28) Ps 31:1-2	γέγραπται γάρ· Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ, οὗ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν , οὐδὲ ἐστὶν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος· μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ	Röm 4,7	μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· ⁸ μακάριος ἀνὴρ οὗ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν.	D2

	ἀμαρτίαι. μακάριος ἀνὴρ οὐ οὐ μὴ λογίσῃται κύριος ἀμαρτίαν			
1CI 56:1 #29)	Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐντύχωμεν περὶ τῶν ἕν τινι παραπτώματι ὑπαρχόντων	Gal 6 :1	Ἄδελφοί, ἐὰν καὶ προλημφθῇ ἄνθρωπος ἕν τινι παραπτώματι	E
1CI 61:1 #30)	Σύ, δεσποτα, ἔδωκας τὴν ἐξουσίαν τῆς βασιλείας αὐτοῖς διὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ἀνεκδιηγῆτου κράτους σου	Röm 13,1-7	Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ θεοῦ, αἱ δὲ οὐσαι ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν.	E ¹⁵ (F)
1CI 65:2 #31)	Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν καὶ μετὰ πάντων	1 Kor 16:23	ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ μεθ' ὑμῶν.	E ¹⁶
1CI 65:2 #32)	πανταχῆ τῶν κεκλημένων ὑπὸ τοῦ θεοῦ δι' αὐτοῦ , δι' οὗ αὐτῷ δόξα , τιμὴ, κράτος καὶ μεγαλωσύνη, θρόνος αἰώνιος, ἀπὸ τῶν αἰώνων εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.	Röm 11:36	ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.	E ¹⁷

2. Clemensbrief

2CI 1:8 #33)	ἐκάλεσεν γὰρ ἡμᾶς οὐκ ὄντας καὶ ἠθέλησεν ἐκ μὴ ὄντος εἶναι ἡμᾶς.	Röm 4:17	τοὺς νεκροὺς καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα.	E ¹⁸
2CI 2:1 #34)	Εὐφράνθητι, στείρα ἢ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.	Gal 4:27	εὐφράνθητι, στείρα ἢ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.	D2
Jes 54:1	εὐφράνθητι στείρα ἢ οὐ τίκτουσα ῥῆξον καὶ βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα			
2CI 7	³ ὥστε θέωμεν τὴν ὁδὸν τὴν εὐθείαν, ἀγῶνα τὸν ἄφθαρτον , καὶ πολλοὶ εἰς	1Kor	²⁵ πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται, ἐκείνοι μὲν οὖν ἵνα	E ¹⁹

¹⁵ Lindemann, 193: „dürfte kaum auf Röm 13, sondern wohl eher (wie Röm 13 selbst) auf jüdischer Tradition basieren.“

¹⁶ Apk 22:21 Ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ μετὰ πάντων.

¹⁷ Apk 1:6 αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας [τῶν αἰώνων]· ἀμήν.

¹⁸ Zum Creatio ex nihilo-Gedanken vgl 2Makk 7 :28 γινῶναι ὅτι οὐκ ἐξ ὄντων ἐποίησεν αὐτὰ ὁ θεός καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος οὕτω γίνεται; vgl 2CI 1:8: ἐκάλεσεν γὰρ ἡμᾶς οὐκ ὄντας καὶ ἠθέλησεν ἐκ **μὴ ὄντος** εἶναι ἡμᾶς.

¹⁹ Conzelmann, 1Kor, 192

#35)	αὐτὸν καταπλεύσωμεν καὶ ἀγωνισώμεθα, ἵνα καὶ στεφανωθῶμεν· καὶ εἰ μὴ δυνάμεθα πάντες στεφανωθῆναι, κἂν ἐγγὺς τοῦ στεφάνου γενώμεθα.	9:24-27	φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον.	
2CI 8:2 #36)	πιστὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος τὰς ἀντιμισθίας ἀποδιδόναι ἐκάστῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ. ὅτι τὸ κράτος τοῦ θεοῦ καὶ σοί κύριε τὸ ἔλεος ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ <i>ἀποδιδὸς ἐκάστῳ κατὰ ἀξίαν τῶν μισθῶν.</i> ... <i>ὧν οὔτε</i> <i>ὀφθαλμὸς εἶδεν οὔτε</i> <i>οὐδὲ ἤκουσεν οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.</i>	Röm 2:6	ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ·	D2
Ps 61:13 vgl. Theoph 1:14				
2CI 9:3 #37)	δεῖ οὖν ἡμᾶς ὡς ναὸν θεοῦ φυλάσσειν τὴν σάρκα·	1Kor 6:19	ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστίν οὐ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;	E ²⁰
2CI 11:7 #38)	ἐὰν οὖν ποιήσωμεν τὴν δικαιοσύνην ἐναντίον τοῦ θεοῦ, εἰσῆξομεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ ληψόμεθα τὰς ἐπαγγελίας, ἃς οὐδὲ οὐκ ἤκουσεν οὔδὲ ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. οὔτε λαλήσῃ ἃ ἠτοίμασεν ὁ κύριος τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ.	1Kor 2:9	ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὐδὲ οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.	E ²¹
2CI 13:1 #39)	καὶ μὴ γινώμεθα ἀνθρωπάρεσκοι μηδὲ θέλωμεν μόνον ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἕξω ἀνθρώποις ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ, ἵνα τὸ ὄνομα δι' ἡμᾶς μὴ βλασφημῆται.	Eph 6:6	μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλίαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι ἀλλ' ὡς δοῦλοι Χριστοῦ ποιῶντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐκ ψυχῆς	E ²²
2CI 14 #40)	οὐκ οἶομαι δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ὅτι ἐκκλησία ζωσα σῶμά ἐστιν Χριστοῦ· λέγει γὰρ ἡ γραφή· Ἐποίησεν ὁ θεὸς	Eph 5:32-33	³² ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος [τὸν] πατέρα καὶ [τὴν] μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα	C

²⁰ IPh 7:2 τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν θεοῦ τηρεῖτε IEp 15:3 (9:1.2); vgl. Brn 4:11; 6:15; 16:9ff

²¹ Vgl. 1 CI 34 :8 ; Hipp Ref V 24.26.27; Ev Thom 177; OrPls 25f (Gewähre, was kein Engel-Auge [gesehen] hat und kein Archonten-Ohr gehört hat) ; OT 140.1; Mart Pt 10; Mart Pol 2:3 ; Theoph 1 :4

²² Ps. 52:6; Ps. Sal. 4:1, 7f, 19; IRöm 2 :1 (Col. 3:22)

	τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θήλυ· τὸ ἄρσεν ἐστὶν ὁ Χριστός, τὸ θήλυ ἡ ἐκκλησία·		αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ³³ τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.	
2Cl 17:3 #41)	ἵνα πάντες τὸ αὐτὸ φρονοῦντες συνηγμένοι ὦμεν ἐπὶ τὴν ζωὴν·	Röm 12:16 Phil 2:2	τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τὸ ἔν φρονοῦντες	E ²³
2Cl 19:2 #42)	οὐ γινώσκομεν διὰ τὴν διψυχίαν καὶ ἀπιστίαν τὴν ἐνοῦσαν ἐν τοῖς στήθεσιν ἡμῶν, καὶ ἐσκοτίσαμεθα τὴν διάνοιαν ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ματαίων.	Eph 4:18	ἐσκοτωμένοι τῇ διανοίᾳ ὄντες, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὔσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πῶρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν	E ²⁴

Ignatiusbriefe

IEp 1:2 #43)	μιμηταὶ ὄντες θεοῦ	1Kor 4:16; 11:1	Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταὶ μου γίνεσθε	E ²⁵
IEp 8,2 ²⁶ #44)	οἱ σαρκικοὶ τὰ πνευματικὰ πράσσειν οὐ δύνανται, οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά· ἃ δὲ καὶ κατὰ σάρκα πράσσετε, ταῦτα πνευματικὰ ἐστίν· ἐν Ἰησοῦ γὰρ Χριστῷ πάντα πράσσετε	Röm 8,5.8f	οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος. οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.	B
IEp 12 :2 #45)	πάροδος ἐστε τῶν εἰς θεὸν ἀναιρουμένων, Παύλου συμμύσται τοῦ ἡγιασμένου, τοῦ μεμαρτυρημένου, ἀξιομακαρίστου, οὗ γένοιτό μοι ὑπὸ τὰ ἴχνη εὐρεθῆναι, ὅταν θεοῦ ἐπιτύχω, ὃς ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ μνημονεύει ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.			A2
IEp 16,1	Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· οἱ οἰκοφθόροι βασιλείαν θεοῦ οὐ	1 Kor	Ἦ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσιν; μὴ	E ²⁷

²³ Vgl. HV3 9:8 καὶ συγκεράσαι ὑμῶν τὴν φρόνησιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ HIS 29:2

²⁴ 1Cl 36:2

²⁵ Eph 5:1; 1Th 1:6; 2:14; Heb 6:12; 1Cl 17:1; IEp; 10:3; IPh 7:2; Pol 8:2; MPo 1:2

²⁶ ἃ δὲ καὶ κατὰ σάρκα πράσσετε, ταῦτα πνευματικὰ ἐστίν· ἐν Ἰησοῦ γὰρ Χριστῷ πάντα πράσσετε ist wahrscheinlich katholische Interpolation.

²⁷ Mt 25:34; Pol 5:3; EvPhil 23. Lindemann, 203: „Der Begriff ist ja traditionell und könnte dem Ignatius auch unabhängig von 1 Kor bekannt gewesen sein.“

#46) IPh 3,3	κληρονομήσουσιν μη̄ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· εἴ τις σχίζοντι ἀκολουθεῖ, βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομεῖ .	6,9f 15:50; Gal 5:21	πλανᾶσθε	
IEp 18:1 #47) 18:1	περίψημα ὑμῶν καὶ ἀγνίζομαι ὑμῶν Ἐφεσίων Περίψημα τὸ ἐμὸν πνεῦμα τοῦ σταυροῦ,	1 Kor 4:13	ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι.	E ²⁸
IEp 18 :1 #48)	ὁ ἐστὶν σκάνδαλον τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἡμῖν δὲ σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος.	1 Kor 1 :23 Gal 5 :11	ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον , ἔθνεσιν δὲ μωρίαν ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ.	C
IEp 18:1 #49)	ποῦ σοφός; ποῦ συζητητής; ποῦ καύχησις τῶν λεγομένων συνετῶν;	1 Kor 1 :20 Röm 3,27	ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεῦς; ποῦ συζητητής τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου; Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. διὰ ποῦ νόμου;	B
IEp 18 :2 #50)	ἐκ σπέρματος μὲν Δαυεῖδ , πνεύματος δὲ ἀγίου·	Röm 1 :3	περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γεινομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαυὶδ , κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου	E ²⁹
IEp 18 :2 #51)	ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκυοφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ’ οἰκονομίαν θεοῦ	Kol 1:25 Eph 3:9	ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ τὴν δοθειάν μοι εἰς ὑμᾶς πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ φωτίσαι [πάντας] τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι	E ³⁰
IEp 19 :1 ³¹	Καὶ ἔλαθεν τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου	1 Kor 2 :6	σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου	E ³²

²⁸ Brn 4:9; 6:5; Eus KG 7:22 Eus KG 7:22: Da handelten sie tatsächlich nach der beim Volke üblichen, stets nur als Höflichkeitsform angesehenen Redensart: 'weggehend als ihr Auswurf: ἀπιόντες αὐτῶν περίψημα.

²⁹ Vgl. noch IEp 20:2; ITr 9:1; IRo 7:3; ISm 1:1. Joh 7:42 οὐχ ἡ γραφή εἶπεν ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ καὶ ἀπὸ Βηθλέεμ τῆς κώμης ὅπου ἦν Δαυὶδ ἔρχεται ὁ χριστός; 2Tim 2:8

³⁰ Justin Tryph 30.3; 31.1;45.4; 67.6 etc. MPol 2:2; Diog 7:1

³¹ IEp 17:1; IMg 1:2; ITr 4:2; IRo 7:1; IPh 6:2;

#52)		2 Kor 4:4	τῶν καταργουμένων· ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου	
IEp 19,3 #53)	παλαιὰ βασιλεία διεφθείρετο θεοῦ ἀνθρωπίνως φανερούμενου εἰς καινότητά ἀϊδίου ζωῆς·	Röm 6,4	οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.	E
IMg 6,2 #54)	ἀλλ' ἐνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς προκαθημένοις εἰς τύπον καὶ διδαχὴν ἀφθαρσίας.	Röm 6,17	ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς .	E ³³
IMg 9,1 #55)	Εἰ οὖν οἱ ἐν παλαιοῖς πράγμασιν ἀναστραφέντες εἰς καινότητα ἐλπίδος ἦλθον	Röm 7,6	νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.	E
IMg 10 :2 #56)	ὑπέρθεσθε οὖν τὴν κακὴν ζύμην , τὴν παλαιωθεῖσαν καὶ ἐνοξίασαν, καὶ μεταβάλεσθε εἰς νέαν ζύμην, ἧ ἔστιν Ἰησοῦς Χριστός. ἀλίσητε ἐν αὐτῷ, ἵνα μὴ διαφθαρή τις ἐν ὑμῖν, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς ὁσμῆς ἐλεγχθήσεσθε.	1 Kor 5 :7	ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην , ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι· καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός.	E ³⁴
ITr 2,3 #57)	δεῖ δὲ καὶ τοὺς διακόνους ὄντας μυστηρίων Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πάντα τρόπον πᾶσιν ἀρέσκειν. οὐ γὰρ βρωμάτων καὶ ποτῶν εἰσιν διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας θεοῦ ὑπηρεταί·	Röm 14 :17	οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρώσις καὶ πόσις	C
ITr 8:2 #58) Jes 52 :5	δι' οὗ ἐπὶ ματαιότητι τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τινων βλασφημεῖται . δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν	Röm 2 :24	τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καθὼς γέγραπται.	D2
ITr 9,2 #59)	ὅς καὶ ἀληθῶς ἠγέρθη ἀπὸ νεκρῶν, ἐγείραντος αὐτὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ	Röm 6 :4 Vgl. 2Kor 4 :14 ; 1 Thess 4 :14	συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.	E

³² ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου vgl. noch IEp 17:1; 19:1; IMg 1:2; ITr 4:2; IRo 6:1; 7:1; IPh 6:2; der Ausdruck ist gnostisches Allgemeingut, 2LogSeth 52.25f; 53.25f; 55.1f; Sil 117.15f; Melch 2:5f; 10.5; TestVer 32.25; 59.5; τοῦ αἰῶνος τούτου ist allgemeinchristlich: Lk. 16:8; HV3 6:5; HMI 1:4; HMJ 1:4; HMK 1:8; HML 6:5; HSE 3:6; HSF 1:4; 2:3; 3:3; HSG 1:2; HSH 11:3

³³ HV4 1:1; HSB 1:2; vgl. Brn 7:10; 8:1; 12:2, 5f; 13:5

³⁴ Dial 14:1-3 ; TestVer 29.15ff

IRö 4 :3 #60)	οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν. ἐκεῖνοὶς ἀπόστολοις, ἐγὼ κατάκριτος· ἐκεῖνοὶς ἐλεύθεροὶς, ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος. ἀλλ' ἔαν πάθω, ἀπελεύθερος γενήσομαι Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. νῦν μαιθάνω δεδεμένος μηδὲν ἐπιθυμῆν.	1Kor 7 :22	ὁ γὰρ ἐν κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος ἀπελεύθερος κυρίου ἐστίν, ὁμοίως ὁ ἐλεύθερος κληθεὶς δοῦλός ἐστιν Χριστοῦ.	A2
Röm 9 :2 #61)	οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι, ὧν ἕσχατος αὐτῶν καὶ ἕκτρομα· ἀλλ' ἠλέημαί τις εἶναι, ἔαν θεοῦ ἐπιτύχω.	1 Kor 15 :8	ἕσχατον δὲ πάντων ὡπερὲ τῷ ἕκτρώματι ὠφθη κάμοί.	C
IPh 5 :1 #62)	οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' Ἰησοῦς Χριστός,	1 Kor 7 :10	οὐκ ἐγὼ ἀλλὰ ὁ κύριος	B
IPh 6 :3 #63)	εὐχαριστῶ δὲ τῷ θεῷ μου, ὅτι εὐσυνείδητός εἰμι ἐν ὑμῖν καὶ οὐκ ἔχει τις καυχῆσασθαι οὔτε λαίθρα οὔτε φανερώς, ὅτι ἐβάρησά τινα ἐν μικρῷ ἢ ἐν μεγάλῳ. καὶ πᾶσι δέ, ἐν οἷς ἐλάλησα, εὐχομαι, ἵνα μὴ εἰς μαρτύριον αὐτὸ κτήσωνται.	1 Thess 2 :9; 2 Kor 11 :9; 12 :16 ³⁵	νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. καὶ παρῶν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς οὐ κατενάρκησα οὐθενός· Ἔστω δέ, ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς·	C
IPh 7 :2 #64)	τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν θεοῦ τηρεῖτε,	1 Kor 3 :16 1Kor 6 :19	Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστίν οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;	E ³⁶
Ph 6 :3 #65)	καὶ λέγοντός μου αὐτοῖς ὅτι γέγραπται, ἀπεκρίθησάν μοι ὅτι πρόκειται. ἐμοὶ δὲ ἀρχεῖά ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός, τὰ ἄθικτα ἀρχεῖα ὁ σταυρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ πίστις ἢ δι' αὐτοῦ, ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιωθῆναι.	Röm 1 :17 ³⁷		G
ISm 1,1 #66)	ἀληθῶς ὄντα ἐκ γένους Δαυεὶδ κατὰ σάρκα, υἱὸν θεοῦ κατὰ θέλημα καὶ δυνάμει θεοῦ	Röm 1,3	περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ	E ³⁸

³⁵ εὐχαριστῶ δὲ τῷ θεῷ [μου]: Röm 1:8; 16:4; 1 Kor 1:4, 14; 10:30; 14:18; Phi 1:3; Phm 1:4

³⁶ Brn 4:11; 6:15; 16:9ff

³⁷ Röm 1:17; 2:24; 3:4, 10; 4:17; 8:36; 9:13, 33; 10:15; 11:8, 26; 12:19; 14:11; 15:3, 9, 21; 1 Kor 1:19, 31; 2:9; 3:19; 4:6; 9:9; 10:7; 14:21; 15:45; 2 Kor 8:15; 9:9; Gal. 3:10, 13; 4:22, 27

³⁸ Vgl. noch IEP 20:2; ITr 9:1; IRo 7:3. Joh 7:42 οὐχ ἡ γραφή εἶπεν ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ καὶ ἀπὸ Βηθλέεμ τῆς κώμης ὅπου ἦν Δαυὶδ ἔρχεται ὁ χριστός; 2Tim 2:8

			πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν,	
IPol 5 :1 #67)	ὁμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παράγγελλε ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαπᾶν τὰς συμβίους ὡς ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν.	Eph 5 :25	Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς,	E
IPol 6 :2 #68)	τὸ βάπτισμα ὑμῶν μενέτω ὡς ὄπλα , ἡ πίστις ὡς περικεφαλαία, ἡ ἀγάπη ὡς δόρυ, ἡ ὑπομονὴ ὡς πανοπλία. τὰ δεπόσιτα ὑμῶν τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα τὰ ἄκκεπτα ὑμῶν ἄξια κομίσηθε.	Eph 6 :13-16	¹³ διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στήναι. ¹⁴ στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης ¹⁵ καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ¹⁶ ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως , ἐν ᾧ δυνησθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ [τὰ] πεπυρωμένα σβέσαι.	E ³⁹

Polykarpbrief(e)

Pol 1:3 #69)	εἰδότες ὅτι χάριτί ἐστε σεσωσμένοι οὐκ ἐξ ἔργων ἀλλὰ θελήματι θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.	Eph 2,9	Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ πίστεως· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων , ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι	B
Pol 3:2 #70)	οὔτε γὰρ ἐγὼ οὔτε ἄλλος ὅμοιος ἐμοὶ δύναται κατακολουθῆσαι τῇ σοφίᾳ τοῦ μακαρίου καὶ ἐνδόξου Παύλου ὃς γενόμενος ἐν ὑμῖν κατὰ πρόσωπον τῶν τότε ἀνθρώπων ἐδίδαξεν ἀκριβῶς καὶ βεβαίως τὸν περὶ ἀληθείας λόγον			A1
Pol 3:2 #71)	ὃς καὶ ἀπὸν ὑμῖν ἔγραψεν ἐπιστολάς εἰς ἃς ἂν ἐγκύπτῃτε δυνηθήσεσθε οἰκοδομεῖσθαι εἰς τὴν δοθεῖσαν ὑμῖν πίστιν · ἥτις ἐστὶν μήτηρ πάντων ἡμῶν ἐπακολουθούσης τῆς ἐλπίδος προαγούσης τῆς ἀγάπης τῆς εἰς θεὸν καὶ Χριστόν καὶ εἰς τὸν πλησίον.	1 Kor 13,13 Gal 4,26 ⁴⁰	Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη , τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη ἥτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν	E
Pol 3:3	ἂν γὰρ τις τούτων ἐντὸς ἧ πεπλήρωκεν	Röm	ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον	C

⁴⁰ Zu ἀπὸν vgl. 1Kor 5:3; 2 Kor 10:1; 13:2, 10; Phil 1:27

#72)	ἐντολὴν δικαιοσύνης·	13,8-10 Gal 5,14 Gal 6,2	πεπλήρωκεν. ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πεπλήρωται, ἐν τῷ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἄλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε καὶ οὕτως ἀναπληρώσετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ	
Pol 4:1 #73)	Ἄρχὴ δὲ πάντων χαλεπῶν φιλαργυρία.	1 Tim 6,10 1Tim 6,7	ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία. οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα·	B
Pol 6:2 #74)	καὶ πάντας δεῖ παραστήναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ καὶ ἕκαστον ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον δοῦναι.	Röm 14,10.12 2 Kor 5:10	πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ θεοῦ, ἄρα [οὖν] ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει [τῷ θεῷ]. τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον.	B
Pol 9:1 #75)	Pol 9:1 Παρακαλῶ οὖν πάντας ὑμᾶς πειθαρχεῖν τῷ λόγῳ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀσκεῖν πᾶσαν ὑπομονήν ἣν καὶ εἶδατε κατ' ὀφθαλμοὺς οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ζωσίμῳ καὶ Ῥούφῳ ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ ὑμῶν καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις·			A2
Pol 10:1 #76)	fraternitatis amatores diligentes invicem in veritate sociati, mansuetudinem Domini alterutri praestolentes, nullum despicientes	Röm 12,10	τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι, τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι	E
Pol 11:2 #77)	Aut nescimus, quia sancti mundum iudicabunt? sicut Paulus docet.	1Kor 6:2	ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινούσιν; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων;	A1
Pol 11:3 #78)	Ego autem nihil tale sensi in vobis vel audivi, in quibus laboravit beatus Paulus, qui estis in principio epistulae eius.			A1
Pol 4,1 #79)	ὀπλισώμεθα τοῖς ὅπλοις τῆς δικαιοσύνης	Röm 6,13;	ἐνδυσώμεθα [δὲ] τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.	E

		13,12		
Pol 3,3 #80)	ἐὰν γὰρ τις τούτων ἐντὸς ἧ πεπλήρωκεν ἐντολὴν δικαιοσύνης· ὁ γὰρ ἔχων ἀγάπην μακρὰν ἐστὶν πάσης ἁμαρτίας.	Röm 13,8	γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκεν.	C

Barnabasbrief

Brn 1:4 #81)	μεγάλη πίστις καὶ ἀγάπη ἐγκατοικεῖ ἐν ὑμῖν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αὐτοῦ.	1Kor 13 :13; Tit 1 :2; 3 :7	Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. Vgl. Pol 3 :2	E ⁴¹
Brn 2:1 #82)	Ἡμερῶν οὖν οὐσῶν ποιηρῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος ἔχοντος τὴν ἐξουσίαν,	Eph 5:16	ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι ποιηραὶ εἰσιν.	E
Brn 2:6 #83)	ὁ καινὸς νόμος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄνευ ζυγοῦ ἀνάγκης	Gal 6:2; 5:1	Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε καὶ οὕτως ἀναπληρώσετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ	E ⁴²
Brn 3:6 #84)	Εἰς τοῦτο οὖν, ἀδελφοί, ὁ μακρόθυμος προβλέψας, ὡς ἐν ἀκεραιοσύνῃ πιστεύσει ὁ λαὸς ὃν ἠτοίμασεν τῷ ἡγαπημένῳ αὐτοῦ, προεφανέρωσεν ἡμῖν περὶ πάντων, ἵνα μὴ προσρησώμεθα ὡς προσήλυτοι τῷ ἐκεῖνων νόμῳ.	Eph 1,4-6	⁴ καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, ⁵ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ⁶ εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ ἧς ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ.	E ⁴³
Brn 4 :10 #85)	Μὴ καθ' ἑαυτοὺς ἐνδύνοντες μονάζετε ὡς ἦδη δεδικαιωμένοι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηρχόμενοι συζητεῖτε περὶ τοῦ κοινῆ συμφέροντος.	Röm 5:1etc.	Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως	G
Brn 4:11 #86) Brn 16:6-10	Γενώμεθα πνευματικοί, γενώμεθα ναὸς τέλειος τῷ θεῷ. Οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου, προσέχετε, ἵνα ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ ἐνδόξως οἰκοδομηθῇ. Πῶς;	1Kor 6:19; Eph 3:17	ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, +καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν; κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς	E ⁴⁴

⁴¹ Vgl. Pol 3 :2 – siehe noch Barn 4:8; 11:8

⁴² Justin Tryph 11:4 οὗτός ἐστιν ὁ καινὸς νόμος; 12 :3 (14 :3 ;18 :3) 24 :1; 34:1;

⁴³ Vgl. Justin Tryph 139:4; 26:3

⁴⁴ 2Cl 9:3 IPH 7:2 τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν θεοῦ τηρεῖτε IEp 15:3 (9:1.2); vgl. Brn 6:15; 16:9ff

	μάθετε·		πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ ἑρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι	
Brn 5:1; vgl 7:2 #87)	Εἰς τοῦτο γὰρ ὑπέμεινεν ὁ κύριος παραδοῦναι τὴν σάρκα εἰς καταφθοράν, ἵνα τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν ἀγνισθῶμεν, ὃ ἔστιν ἐν τῷ ῥαντίσματι αὐτοῦ τοῦ αἵματος.	Röm 3:25	ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ [τῆς] πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ	E ⁴⁵
Brn 5:9 #88)	Ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ ἐξελέξατο, ὄντας ὑπὲρ πάσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἦλθεν καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς, τότε ἐφάνέρωσεν ἑαυτὸν εἶναι υἱὸν θεοῦ.	1 Tim 1:15	πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ.	E ⁴⁶
Brn 8:3 Die 12 ohne Paulus #89)	Οἱ ῥαντίζοντες παῖδες οἱ εὐαγγελισάμενοι ἡμῖν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸν ἀγνισμόν τῆς καρδίας, οἷς ἔδωκεν τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν, οὓσιν δεκαδύο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν [ὅτι δεκαδύο φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ], εἰς τὸ κηρύσσειν.			F
Brn 13:2 #90)	Ακούσατε οὖν περὶ τοῦ λαοῦ τί λέγει ἡ γραφή· Ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στείρα ἦν· καὶ συνέλαβεν. Εἶτα καὶ ἐξῆλθεν Ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ κυρίου, καὶ εἶπεν κύριος πρὸς αὐτήν· Δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου καὶ δύο λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ ὑπερέξει λαὸς λαοῦ καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.	Röm 9:10-12	ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος· κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός. ¹⁰ Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα, Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν· ¹¹ μήπω γὰρ γεννηθέντων μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ φαῦλον, ἵνα ἢ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ θεοῦ μένη, ¹² οὐκ ἐξ ἔργων ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρέθη αὐτῇ ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι,	D2
Gen 25:23	δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου εἰσιν καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι			
Brn 13:7 #91)	Εἰ οὖν ἔτι καὶ διὰ τοῦ Ἀβραάμ ἐμνήσθη, ἀπέχομεν τὸ τέλειον τῆς	Röm 4:11	εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας	D1

⁴⁵ 2Cl 1 :2 ; Lindemann, 281: „durchschnittliche christliche Formelsprache“

⁴⁶ Origenes cCels 3 :61

	γνώσεως ἡμῶν. Τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ, ὅτε μόνος πιστεύσας ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην; Ἰδοῦ, τέθεικά σε, Ἀβραάμ, πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας τῷ θεῷ.		Rom 4:17 καθὼς γέγραπται ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε	
Gen 17:5	ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε			
Bern 15:7 (#92)	Εἰ δὲ οὐ νῦν, ἄρα τότε καλῶς καταπαρόμενος ἀγιάσει αὐτήν, ὅτε δυνησόμεθα αὐτοὶ δικαιοθέντες Rechtfertigung eschatologisch	Röm 15,1 etc.	Δικαιοθέντες οὖν ἐκ πίστεως Rechtfertigung präsentisch	E

Hirte des Hermas

HV1 1:6 (#93) HMA 1:1	ὁ θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατοικῶν καὶ κτίσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὰ ὄντα καὶ πληθύνας καὶ αὐξήσας ἕνεκεν τῆς ἀγίας ἐκκλησίας αὐτοῦ ὀργίζεται σοι ὅτι ἡμαρτες εἰς ἐμέ. εἷς ἐστὶν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα	Röm 4:17	κατέναντι οὐ ἐπίστευσεν θεοῦ τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα .	E ⁴⁷
HV3 3:2 (#94)	καὶ μηκέτι μοι κόπους παρέχε	Gal 6:127	Τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω .	C
HV3 5:1 (#95)	οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι καὶ διάκονοι οἱ πορευθέντες κατὰ τὴν σεμνότητα τοῦ θεοῦ καὶ ἐπισκοπήσαντες καὶ διδάξαντες καὶ διακονήσαντες ἀγνῶς καὶ σεμνῶς τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ θεοῦ, οἱ μὲν κεκοιμημένοι, οἱ δὲ ἔτι ὄντες.	1 Kor 12:28 Eph 4:11	Καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους , δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους , ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήμψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν.	E
HV3 5:1 (#96)	οἱ μὲν κεκοιμημένοι , οἱ δὲ ἔτι ὄντες.	1 Kor 15:6	ἐξ ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν .	C
HV3 8:9 (#97)	ἄρκετή σοι ἡ ὑπόμνησις αὕτη καὶ τοῖς ἀγίοις, καὶ ἡ	Röm 12:2	καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ	E ⁴⁸

⁴⁷ Vgl 2Cl 1:8: ἐκάλεσεν γὰρ ἡμᾶς οὐκ ὄντας καὶ ἠθέλησεν ἐκ **μὴ ὄντος** εἶναι ἡμᾶς.

⁴⁸ Tit 3:5 διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ **ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου**,

	ἀνακαινώσις τῶν πνευμάτων ὑμῶν.	Tit 3 :5	ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς	
HV3 9:10 #98)	πῶς ὑμεῖς παιδεύειν θέλετε τοὺς ἐκλεκτοὺς κυρίου, αὐτοὶ μὴ ἔχοντες παιδείαν; παιδεύετε οὖν ἀλλήλους καὶ εἰρηνεύετε ἐν αὐτοῖς , ἵνα καὶ γὰρ κατέναντι τοῦ πατρὸς ἴλαρὰ σταθεῖσα λόγον ἀποδῶ ὑπὲρ ὑμῶν πάντων τῷ κυρίῳ ὑμῶν.	1 Thess 5:13 vgl. Röm 12:8 2 Kor13:11	¹³ καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς. ¹⁴ Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.	E
HMC 1:1 #99)	Ἀλήθειαν ἀγάπα , καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα, ὃ ὁ θεὸς κατέκτισεν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς εὐρεθῇ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις	Eph 4:4.25.29.30	Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμεν ἀλλήλων μέλη.	E ⁴⁹
HMD 4:2 #100)	ἐὰν δὲ καὶ γαμήση, οὐχ ἁμαρτάνει	1 Kor 7:28 vgl. 7:39	ἐὰν δὲ καὶ γαμήση, οὐχ ἥμαρτες	B
HME 1:2 #101)	ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔση, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, τὴν σάρκα σου ταύτην φύλασσε καθαρὰν καὶ ἀμίαντον, ἵνα τὸ πνεῦμα τὸ κατοικήσαν ἐν αὐτῇ μαρτυρήσῃ αὐτῇ	1 Kor 3:16 Röm 8:9	Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλὰ ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.	E ⁵⁰
HMG 1:4f ⁵¹ #102)	καὶ ὅσοι ἂν φοβηθῶσιν αὐτὸν τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ θεῷ. Διατί, φημί, κύριε, εἶπας περὶ τῶν τηρούντων τὰς ἐντολάς αὐτοῦ· Ζήσονται τῷ θεῷ;	Röm 6:11 Röm 14:8	οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς [εἶναι] νεκροὺς μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ ζῶντας δὲ τῷ θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἐὰν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ κυρίῳ ζῶμεν , ἐὰν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. ἐὰν τε οὖν	E ⁵²

⁴⁹ Sach 8:19 καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε Ps 83:12 ὅτι ἔλεον καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ κύριος ὁ θεός

⁵⁰ IPh 7:2 τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν θεοῦ τηρεῖτε IEp 15:3 (9:1.2); vgl. Brn 4:11; 6:15; 16:9ff

⁵¹ HMH 1:12; HMI 1:12; HMJ 3:4; HML 6:5; HSH 11:3f; HSI 20:4; 22:4

⁵² Vgl. HMG 1:4f; HMH 1:12; HMI 1:12; HMJ 3:4; HML 6:5; HSH 11:3f; HSI 20:4; 22:4; 4 Makk 7:19; 16:25

			ζῶμεν ἕάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ κυρίου ἐσμέν.	
HMJ 2:2 #103) 2:5	ἡ λύπη αὕτη εἰσπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκτρίβει αὐτό. ἄρον οὖν ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν λύπην καὶ μὴ θλίβε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν	Eph 4:30 a	καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως.	E ⁵³
HSE 6:4 #104)	βλέπεις οὖν, φησὶν, ὅτι αὐτὸς κύριός ἐστι τοῦ λαοῦ, ἐξουσίαν πᾶσαν λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.	1 Kor 10:4	πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.	E
HSI 12:1 #105)	ἡ πέτρα καὶ ἡ πύλη τίς ἐστίν; Ἡ πέτρα, φησὶν, αὕτη καὶ ἡ πύλη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστί.	1Kor 10:4	ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός.	E
HSI 13:5 #106) HSI 13:7	οὕτω καὶ οἱ πιστεύσαντες τῷ κυρίῳ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδιδυσκόμενοι τὰ πνεύματα ταῦτα ἔσονται εἰς ἓν πνεῦμα, ἓν σῶμα, καὶ μία χροὰ τῶν ἱματίων αὐτῶν αὐτῶν καὶ ἦν αὐτῶν ἓν πνεῦμα καὶ ἓν σῶμα καὶ ἓν ἔνδυμα· τὰ γὰρ αὐτὰ ἐφρόνουσιν καὶ δικαιοσύνην εἰργάζοντο.	Eph 4:3	Ἐν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν·	E ⁵⁴
HSI 13:29 #107)	μακάριοι οὖν ὑμεῖς, ὅσοι ἂν ἄρνητε ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ποιηρίαν, ἐνδύσθητε δὲ τὴν ἀκακίαν·	Röm 13:14 Gal 3:27	ἀλλὰ ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιείσθε εἰς ἐπιθυμίας.	E ⁵⁵
HSI 16:4 #108)	εἰς τὸ ὕδωρ οὖν καταβαίνουσι νεκροὶ καὶ ἀναβαίνουσι ζῶντες.	Eph 2:1-5 Röm 6:2	καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν συνεζωποίησεν τῷ Χριστῷ	E ⁵⁶

⁵³ Tob (S) 4:3 καὶ μὴ λυπήσης τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι

⁵⁴ IgnTr 11:2, Eph 4:2 1Cl 37:5; 46:7f

⁵⁵ ODS 7:4; 20:7: Ziehe vielmehr an die Güte des Herrn ohne Mißgunst und komme in sein Paradies und mache dir einen Kranz von seinem Baum, OdSal 15:8: Ich habe angezogen die Unvergänglichkeit ἐνδυσασθαι ἀφθαρσίαν durch seinen Namen, und ich habe abgelegt die Vergänglichkeit durch seine Güte 23:1, 3; 39:8 Ziehet also den Namen des Höchsten an.

⁵⁶ Fruchristliches Taufverständnis („Bad der Wiedergeburt“): Justin 1Apol 61,66; Theoph Autolyt 2:16

HSI 17:5 #109)	λαβόντες οὖν τὴν σφραγίδα μίαν φροῦνησιν ἔσχον καὶ ἓνα νοῦν, καὶ μία πίστις αὐτῶν ἐγένετο καὶ μία ἀγάπη	Eph 4:3	Ἐν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν·	E
HSI 18:4 #110)	ἔσται ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἓν σῶμα, μία φρόνησις, εἷς νοῦς, μία πίστις, μία ἀγάπη·	Eph 4:3	Ἐν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν·	E
HSI 19:2 #111)	οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ τοιοῦτοι ὄνομα μὲν ἔχουσιν, ἀπὸ δὲ τῆς πίστεως κενοὶ εἰσι καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς, καρπὸς ἀληθείας.	Phi 1:11	πεπληρωμένοι καρπὸν δικαιοσύνης τὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον θεοῦ	E
HSI 22:2 #112)	διὰ τὴν αὐθάδειαν αὐτῶν ταύτην ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν ἡ σύνεσις, καὶ εἰσηλθεν εἰς αὐτοὺς ἀφροσύνη μωρὰ.	Röm 1:22 1 Kor 1:20	φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν	E ⁵⁷

Justin

1Apol 17 (Steuern) #113)		kein Hinweis auf Röm 13:1f		F
1Apol 19:2 #114)	ἔλεγε, τὸ σπέρμα τὸ ἀνθρώπειον δεικνὺς καὶ εἰκόνα γραπτὴν ...	1Kor 15:38	ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα καθὼς ἠθέλησεν, καὶ ἐκάστῳ τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα.	E ⁵⁸
1Apol 19:4 ⁵⁹ #115)	τὰ ἀνθρώπεια σώματα κατὰ καιρὸν προστάξει θεοῦ ἀναστήναι καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδύσασθαι καὶ τῶν μὲν ἀξίων ἐνδύσει ἀφθαρσίαν, τῶν δ' ἀδίκων ἐν αἰσθήσει αἰωνία μετὰ τῶν φαύλων δαιμόνων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψει.	1 Kor 15:53	Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.	E ⁶⁰
1Apol 52:3				

⁵⁷ Apol 8:2 οἱ οὖν Ἕλληνες σοφοὶ λέγοντες εἶναι ἐμωρήθησαν

⁵⁸ Apologetischer Topos: Athenag De ressur 17

⁵⁹ Lindemann, 355 A. 82: „Die spezifisch paulinische Tendenz der Diskontinuität ... scheint aber bei Justin nicht festgehalten zu sein“.

⁶⁰ ODS 7:4; 20:7: Ziehe vielmehr an die Güte des Herrn ohne Mißgunst und komme in sein Paradies und mache dir einen Kranz von seinem Baum, OdSal 15:8: Ich habe angezogen die Unvergänglichkeit ἐνδύσασθαι ἀφθαρσι,an durch seinen Namen, und ich habe abgelegt die Vergänglichkeit durch seine Güte 23:1, 3; 39:8 Ziehet also den Namen des Höchsten an; Athenag Apol 1:18; Theophil ad Autolyc 1:7

1Apol 28:3 #116)	αἰρεῖσθαι τἀληθῆ καὶ εὖ πράττειν τὸ γένος τὸ ἀν- θρώπινον πεποίηκεν, ὥστ' ἀναπολόγητον εἶναι τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις παρὰ τῷ θεῷ. ethische Normen	Röm 1,20	τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθοράται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολόγητους , Gotteserkenntnis	E ⁶¹
1Apol 52:5f #117) Jes 45:23	καὶ πᾶν γόνυ κάμψει τῷ κυρίῳ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσει ται αὐτῷ. ὅτι τι ἔμοι κάμψει πᾶν γόνυ καὶ ἐξομολογήσεται πᾶσα γλῶσσα τῷ θεῷ	Röm 14:11 Phil 2:10	ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὅτι ἔμοι κάμψει πᾶν γόνυ καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ.	D2
1Apol 53:;5 #118) Jes 54:1	Εὐφράνθητι στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα, ῥήξον καὶ βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. εὐφράνθητι στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα ῥήξον καὶ βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα εἶπεν γὰρ κύριος	Gal 4,27	στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα, ῥήξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.	D2
1Apol 53 :3 #119)	τὰ παλαιά, ἐν οἷς πλανώμενοι ἀνεστράφησαν	Eph 2:3	ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἤμεθα τέκνα φύσει ὀργῆς ὡς καὶ οἱ λοιποί·	E ⁶²
1Apol 60:10f (2 Apol 15) #120)	ὡς συνεῖναι οὐ σοφία ἀνθρωπεία ταῦτα γεγονέναι, ἀλ λὰ δυνάμει θεοῦ λέγεσθαι.	1 Kor 2:5; 1Kor 1,18- 2,5	ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ	E ⁶³

⁶¹ Justin 1Apol 3, 28, 42

⁶² 2Petr 2:18: τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους

⁶³ Athen Leg 24 τῆς κοσμικῆς ... σοφίας ὅσον ἀλήθεια πιθανοῦ διαφέρει διαλλαττουσῶν καὶ τῆς μὲν οὔσης ἐπουρανίου, τῆς δὲ ἐπιγείου καὶ κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ὕλης. Theophil ad Autolyc 3:30 διὸ οἱ τοιοῦτοι ἀναγκάτως ἀπώλεσαν τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν οὐχ εὔρον.

Dial 11:5 #121)	Ἰσραηλιτικὸν γὰρ τὸ ἀληθινόν, πνευματικόν	Röm 2:26-28 ; 4:9-11	οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερωῷ Ἰουδαῖός ἐστιν οὐδὲ ἢ ἐν τῷ φανερωῷ ἐν σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι οὐ γράμματι,	E ⁶⁴
Dial 14:1-3 #122)	τῶν ἀζύμων, ἵνα μὴ τὰ παλαιὰ τῆς κακῆς ζύμης ἔργα πράττητε.	1 Kor 5:7	ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην , ἵνα ᾦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι·	E ⁶⁵
Dial 23:4 #123)	καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἀβραὰμ ἐν ἀκροβυστίᾳ ὦν διὰ τὴν πίστιν, ἣν ἐπίστευσε τῷ θεῷ, ἐδικαιώθη καὶ εὐλογήθη, ὡς ἡ γραφὴ σημαίνει·	Röm 4:3.10f	πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν περιτομῇ ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ ·	C
Dial 27:1 #124)	Zitatkette: Ps 14 :1 - Ps 5 :10 - Ps 140 :4 - Jes 59 :7-8 οὐκ ἔστιν ὁ συνίων, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, τάφος ἀνεφγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, Ps 14 :1 Ps 5 :10 Ps 140 :4 ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. Jes 59 :7-8	Röm 3:11-17	¹¹ οὐκ ἔστιν ὁ συνίων, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν. ¹² πάντες ἐξέκλιναν ἅμα ἠχρεώθησαν· οὐκ ἔστιν ὁ ποιῶν χρηστότητα, [οὐκ ἔστιν] ἕως ἐνός. ¹³ τάφος ἀνεφγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν· ¹⁴ ὦν τὸ στόμα ἀράς καὶ πικρίας γέμει, ¹⁵ ὄξεις οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα, ¹⁶ σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, ¹⁷ καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν·	D1

⁶⁴ Vgl. 43 :2 ; Brn 9:1, 3ff; 10:12

⁶⁵ IMg 10:2 ; TestVer 29.15ff

Dial 35:1 Götzenopfer #125)	Καὶ μὴν πολλοὺς τῶν τὸν Ἰησοῦν λεγόντων ὁμολογεῖν καὶ λεγομένων Χριστιανῶν πυνθάνομαι ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα καὶ μηδὲν ἐκ τούτου βλάπτειν λέγειν.	1 Kor 8:1-6	Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι πάντες γινώσκουσιν ἔχομεν. ἢ γινώσκεις φυσιοῖ, ἢ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ.	G
Dial 35:3 #126)	καὶ Ἔσονται σχίσματα καὶ αἰρέσεις. Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν , οἵτινες ἐλεύσονται πρὸς ὑμᾶς, ἕξωθεν ἐνδεδυμένοι δέρματα προβάτων, ἕσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες.	1 Kor 11:18; 2 Kor 11:13	πρῶτον μὲν γὰρ συναρχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν καὶ μέρος τι πιστεύω. οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι , ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ.	E ⁶⁶
Dial 39:1 (46:6) Zitat wörtlich gegen LXX 3Reg 19,10.18 ⁶⁷ #127)	Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν· καγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου. οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰ θυσιαστήριά σου καθεῖλαν καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ὑπολέλειμμα ἔγω μόνωτατος καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου λαβεῖν αὐτήν	Röm 11:3	οὓς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καγὼ ὑπελείφθην μόνος καὶ ζητοῦσιν τὴν ψυχὴν μου.	D1
Dial 39:4 Zitat wörtlich gegen LXX Ps 67,19 #128)	Ἄνβη εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. ἀνβης εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώπῳ	Eph 4:8	ἀναβὰς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκεν δόματα τοῖς ἀνθρώποις.	D1
Dial 42,3 #129)	ὅποῖον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔστιν ἰδεῖν· πολλῶν ἀριθμουμένων μελῶν τὰ σύμπαντα ἐν καλεῖται καὶ ἔστι σῶμα·	1 Kor 12:12	Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἓν ἔστιν καὶ μέλη πολλὰ ἔχει, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολλά ὄντα ἓν ἔστιν σῶμα, οὕτως καὶ ὁ Χριστός·	E ⁶⁸

⁶⁶ Jud 1:19; 2Petr 2:1

⁶⁷ Lindemann, 362: Es kann keinen Zweifel geben, daß Justin dieses Zitat unmittelbar aus Röm 11 übernommen hat.

⁶⁸ 1Cl 37:5; 46:7; IEp 4:2; ITr 11:2; Pol 11:4

Dial 43:2 (Dial 11:15) #130)	οὐ ταύτην τὴν κατὰ σάρκα παρ ελάβομεν περιτομήν, ἀλλὰ πνευματικὴν	Röm 2:28 Kol 2,11-13	καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι οὐ γράμματι Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός	E ⁶⁹
Dial 78:11 Zitat wörtlich gegen LXX Jes 29.14 #131)	καὶ ἀφελῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν αὐτῶν, τὴν δὲ σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. καὶ ἀπολώ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν κρύψω	1 Kor 1:19	ἀπολώ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω.	D1
Dial 85:2 (100:2; 125:3; 138:2) #132)	πρωτοτόκου πάσης κτίσεως	Kol 1:15	ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως,	E ⁷⁰
Dial 95:1 Zitat wörtlich gegen LXX Dtn 27:26 #133)	Ἐπικατάρατος γὰρ εἴρηται πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ ἐπικατάρατος πᾶς ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἐμμενεῖ ἐν πᾶσιν τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τούτου τοῦ ποιῆσαι αὐτοῦς καὶ ἐροῦσιν πᾶς ὁ λαός γένοιτο	Gal 3:10	ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσιν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά.	D1
Dial 96:1 Zitat wörtlich gegen LXX Dtn 21.23 #134)	Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου ὅτι κεκατηραμένος ὑπὸ θεοῦ πᾶς κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου	Gal 3:13	ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου,	D1
Dial 111:3 #135)	ἦν γὰρ τὸ πάσχα ὁ Χριστός, ὁ τυθεὶς ὕστερον, ὡς καὶ Ἡσαίας ἔφη·	1 Kor 5:7	καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός.	E

⁶⁹ Vgl. 43 :2 ; Brn 9:1, 3ff; 10:12

⁷⁰ Theoph ad Autolyt 2:22

Dial 120:6 #136)	ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως von Simon Magus	Eph 1:21	ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως	C
Dial 134:5 #137)	ἐδούλευσε καὶ τὴν μέχρι σταυροῦ δουλείαν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ποικίλων καὶ πολυειδῶν ἀνθρώ πων, δι' αἵματος καὶ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ κτησάμενος αὐτούς·	Phil 2:8	ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.	E

Aristides von Athen

Apol 3;2 #138)	καὶ ἤρξαντο σέβεσθαι τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα αὐτούς	Röm 1:25	καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα	B
Apol 8:2 ⁷¹ #139)	οἱ οὖν Ἕλληνες σοφοὶ λέγοντες εἶναι ἐμωρήθησαν	Röm 1:22	φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνησαν	C
Apol 15 #140)	πλανῶνται καὶ πλανῶσιν ἑαυτούς	Röm 11:36 2 Tim 3:13	πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.	C

Athenagoras

Res 19 Apol 12 #141)	φάγωμεν καὶ πίνωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν	1 Kor 15:32	εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πίνωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.	D2
Apol 16 #142)	οὐ παραλιπόντες προσκυνεῖν τὸν αἴτιον τῆς κινήσεως τοῦ σώ ματος θεὸν ἐπὶ τὰ πτωχὰ καὶ ἀ σθενῆ στοιχεῖα καταπίπτομεν	Gal 4:9	νῦν δὲ γινόντες θεοῖν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε;	C
Apol 30 #143)	Κρήτες ἀεὶ ψεύδονται· καὶ γὰρ τάφον, ᾧ ἄνα, σεῖο Κρήτες ἐτεκτήναντο· σὺ δ' οὐ θάνεις.	Titus 1:12	Κρήτες ἀεὶ ψεύδονται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.	D2

⁷¹ L, 351: Vergleich mit dem syrischen Text macht es aber wahrscheinlich, daß dieser Anklang erst durch den G-Rezensenten geschaffen wurde

Theophil von Antiochien (Paulus = das göttliche Wort, 3:14)

Theoph 1:14 #144)	<p>ὁ γὰρ δοὺς στόμα εἰς τὸ λαλεῖν καὶ πλάσας οὖς εἰς τὸ ἀκοῦειν καὶ</p> <p>ποιήσας ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ὄραν ἐξετάσει τὰ πάντα καὶ κρινεῖ τὸ δίκαιον, ἀποδιδούς ἐκάστῳ κατὰ ἀξίαν τῶν μισθῶν.</p> <p>τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν διὰ ἔργων ἀγαθῶν ζητοῦσι τὴν ἀφθαρσίαν δωρήσεται ζωὴν αἰώνιον, χαρὰν, εἰρήνην, ἀνά- παυσιν καὶ πλήθη ἀγαθῶν,</p>	Röm 2:6-7	<p>⁶ ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· ⁷ τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσιν ζωὴν αἰώνιον,</p>	B
#145)	<p>ὧν οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν οὔτε οὖς ἤκουσεν οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθ ρώπου ἀνέβη·</p>	1 Kor 2:9	<p><i>ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.</i></p>	B
#146)	<p>τοῖς δὲ ἀπίστοις καὶ καταφρον ηταῖς καὶ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθεί ᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, ἐπὶ ἐμφύρωνται μοιχείαις καὶ πορνείαις καὶ ἀρσενο- κοιτίαις καὶ πλεονεξίαις καὶ ταῖς ἀθεμίτοις εἰδωλολα τρείαις, ἔσται ὀργὴ καὶ θυμός, θλίψις καὶ στενοχωρία· καὶ τὸ τέλος τοὺς τοιοῦτους κ αθέξει πῦρ αἰώνιον.</p>	Röm 2:9	<p>⁸ τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας καὶ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ ὀργὴ καὶ θυμός. ⁹ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πάσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρώτον καὶ Ἕλληνος·</p>	C
Theoph 3:14 nicht Paulus, sondern: ὁ θεῖος λόγος #147)	<p>ἔτι μὴν καὶ περὶ τοῦ ὑποτάσσε σθαι ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν κελεύει ἡμᾶς ὁ θεῖος λόγος, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν.</p>	1 Ti 2:2	<p>ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.</p>	B
Theoph 3:14 #148)	<p>καὶ διδάσκει ἀποδιδόναι πᾶσιν τὰ πάντα, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον</p>	Röm 13:7	<p>⁷ ἀπόδοτε πᾶσιν τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν.</p>	B
Theoph 3:14 #149)	<p>μηδὲνι μηδὲν ὀφείλειν ἢ μόνον τὸ ἀγαπᾶν πάντας.</p>	Röm 13:8	<p>⁸ Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκεν.</p>	B